

BOEKENMENDEL
DE ONZICHTBARE VERZAMELING

STEFAN ZWEIG

BOEKENMENDEL
DE ONZICHTBARE VERZAMELING

Twee verhalen

VERTALING
TON NAAJKENS

m10boeken

ISBN 978 94 93332 0 89

© Stefan Zweig, Ton Naaijken, Utrecht,
m10boeken, Doetinchem 2023

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk,
film, fotokopie of welke andere wijze dan ook zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de vertaler
en uitgever.

WEER EENS IN WENEN en op de weg terug van een bezoek in een van de buitenwijken kwam ik onverwachts in een regenbui terecht die iedereen met natte zweepslagen halsoverkop de portieken en andere schuilplaatsen in joeg, en ook ik ging ijlings op zoek naar beschutting en onderdak. Gelukkig staat er in Wenen op elke hoek een koffiehuis klaar – dus vluchtte ik het eerste het beste etablissement in, met druipnatte hoed en danig doorweekte schouders. Van binnen bleek het een traditioneel, welhaast exemplarisch voorstadcafé te zijn, zonder al die nieuwerwetse pronkstukken die we kennen uit van Duitsland nageaapte stadse muzieklokalen, oud-Weens burgerlijk en propvol kleine luiden die vooral kranten consumeerden en geen taartjes. Rond het avonduur nu was de toch al zo benauwde lucht dichtgemetseld met blauwe rooksierten, zij het dat dit koffiehuis desondanks een schone indruk maakte met zijn zichtbaar nieuwe, met fluweel gestoffeerde sofa's

en zijn aluminiumlichte betaalkassa: inderhaast had ik buiten de moeite niet genomen me de naam ervan in te prenten, en waarom ook? – nu zat ik binnen en warm en tuurde ongedurig door de blauw begutste ruiten om te zien wanneer het de hinderlijke regen beliefde een paar kilometer verderop te gaan neerplenzen.

- Ik zat daar zo, met niets om handen, en verviel al gauw tot die trage passiviteit die in elk waarachtig Weens koffiehuis onmerkbaar en narcotisch opwelt. Vanuit dit lege gevoel nam ik de mensen ieder afzonderlijk op, zag hoe ze door het kunstlicht van deze rookruimte een ongezone grauweheid rond de ogen kregen, keek ik naar de juffrouw bij de kassa, hoe ze voor de kelner bij elk koffiekopje mechanisch een lepeltje en suiker neerlegde, nam half wakker en gedachteloos de volstrekt nietszeggende affiches aan de wanden in me op, ja, het halfduister dat hier hing deed me zowaar goed. Maar plotseling werd ik op een opmerkelijke manier uit mijn gedoezel gerukt, onrustig kwam er een innerlijke beweging in me op gang, zoals kiespijn zich laat voelen en je niet weet of hij van links, van rechts, van de onder- of bovenkaak komt; enkel een doffe spanning voelde ik, een mentale onrust. Want plotseling – ik zou niet hebben kunnen

zeggen waardoor – drong het tot me door dat ik hier jaren eerder al eens geweest was en door de een of andere herinnering verbonden moest zijn met deze muren, deze stoelen, deze tafels, met deze vreemde, rokerige ruimte.

- Maar hoe meer ik achter de wil aan zat om greep op deze herinnering te krijgen, des te nijdtiger en glibberiger week ze terug – zoals een kwal onbestemd licht te glinsteren in het diepste van het bewustzijn en toch ongrijpbaar is, niet te vatten. Tevergeefs liet ik mijn blik over alle voorwerpen in het interieur dwalen; zeker, veel had ik niet eerder gezien, zoals de kassa bijvoorbeeld met haar rinkelende betaalautomatiek en evenmin die bruine lambrisering van namaakpalissander, dat moest allemaal later aangebracht zijn. En toch, en toch, twintig jaar of nog langer geleden was ik hier al eens geweest; hier, in het onzichtbare verborgen als een spijker in een plank, beklifde iets van mijn eigen, allang overwoekerde ik. Bruusk stak ik en stiet ik al mijn zintuigen de ruimte in en tegelijk in mezelf – en toch, verdomd, ik kon er niet bij komen, bij deze verdwenen, in mezelf verzonken herinnering.

- Ik ergerde me, zoals je je altijd ergert als je door de een of ander tekortkoming geconfronteerd

wordt met het ontoereikende en onvolkomene van je eigen geestelijke vermogens. Maar ik gaf de hoop niet op alsnog vat te krijgen op de herinnering. Enkel een minuscuul haakje, wist ik, moest ik in handen krijgen om wat in het slijk van de vergetelheid verborgen lag op te halen, want mijn geheugen zit zonderling in elkaar, goed en slecht tegelijk, enerzijds stug en eigenwillig, maar ook weer onbeschrijfelijk trouw. Het slokt in zijn krochten het belangrijkste op van gebeurtenissen en van gezichten, van wat ik gelezen of beleefd heb, en geeft uit deze onderwereld niets zonder dwang prijs, niets louter op bevel van de wil. Maar ik hoef maar het vluchtigste houvast te vinden, een ansichtkaart, een handschrift op een envelop, een rokerige krantenpagina, of het vergetene spartelt als een vis aan de haak en duikt springlevend en zinnelijk weer op uit het donker stromende oppervlak. Elk detail van een mens, van een landschap, komt me dan weer voor de geest, de kleur van zijn pupil, zijn mond en van zijn mond weer die ontbrekende tand links als hij lacht, en van zijn lach de schorre toonval en hoe zijn snor dan begint te trekken en hoe er een ander, nieuw gelaat uit dat lachen opduikt – dat zie ik dan allemaal onmiddellijk in een volledig beeld voor me en weet van

jaren terug nog elk woord dat diegene ooit tegen me sprak. Maar altijd heb ik, om het verleden zinnelijk te zien en te voelen, een zintuiglijke prikkel nodig, een greintje bijstand uit de werkelijkheid. Dus sloot ik mijn ogen om ingespannen te kunnen nadenken, om die geheimzinnige haak te vormen en iets te vangen. Maar niets! Nogmaals: niets! Bedolven en bedekt! En ik raakte dermate verbitterd over dat slechte, eigenwillige geheugenapparaat tussen mijn slapen dat ik me wel met mijn vuisten op het voorhoofd had willen bonzen, zoals je aan een kapotte automaat rammelt die je het bestelde ten onrechte onthoudt. Nee, ik kon niet langer rustig blijven zitten, zo wond me dit innerlijke falen op, en van pure ergernis stond ik op om te kalmeren. Vreemd genoeg echter – nauwelijks had ik de eerste stappen door het lokaal gezet of daar begon, zinderend en fonkelend, het eerste fosforescerende schemeren al in me te dagen. Rechts van de betaalkassa herinnerde ik me, was er een toegang naar een raamloze en alleen kunstmatig verlichte ruimte. En inderdaad: het klopte. Daar was hij, anders behangen dan destijds, maar toch in precies dezelfde proporties, deze in zijn contouren vervagende rechthoekige achterkamer, de speelkamer. Instinctief keek ik

naar de verschillende voorwerpen, met nu vrolijk vibrerende zenuwen (zo dadelijk zou ik alles weten, voelde ik). Twee biljarts lagen er als groene stille modderpoelen bij, in de hoek had je wat speeltafels, aan een waarvan twee hoge ambtenaren of professoren zaten te spelen. In de hoek, dicht bij de ijzeren potkachel, daar waar je naar de telefooncel liep, stond een vierkant tafeltje. En toen flitste het plotseling fel door me heen. Ik wist meteen, meteen, met één enkele hete, verheugd trillende schok: mijn god, dat was de stek van Mendel, Jakob Mendel, *Boekenmendel* – ik was na twintig jaar weer in zijn hoofdkwartier beland, in café Glück in de Alserstraße. Jakob Mendel, hoe had ik hem kunnen vergeten, zo onbegrijpelijk lang, deze bijzondere en geweldige man, dit buitensissige wereldgenie, befaamd bij de universiteit en in kleine, eerbiedige kring – hoe had ik hem kunnen vergeten, hem, de magiër en makelaar in boeken, die hier dagelijks onverdroten zat, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, een symbool van kennis, roem en eer in café Glück!

- En ik behoefde slechts deze ene seconde lang mijn blik naar binnen te keren, naar achter mijn oogleden, en prompt rees beeldend uit mijn opgehelderde bloed zijn onmiskenbare, plastische gestalte